

Identitat i llengua¹

Jordi Porta Ribalta

Òmnium Cultural

Resum: El terme *identitat* implica quatre components: diferenciació, continuïtat, consciència i reconeixement. Sense diferenciació no hi ha distinció entre l'un i l'altre; sense continuïtat no podríem parlar de la mateixa persona al llarg del temps; la consciència de si mateix permet tenir una percepció crítica i una visió específica del món que ens envolta, i el reconeixement exterior de la diferència respon a la necessitat d'acceptació per part dels altres. La llengua no és només un tema identitari sinó cultural: una forma de mediació simbòlica amb la realitat i les col·lectivitats que forma part de la riquesa de l'experiència humana en el curs de la història. La cultura no és només la llengua però, en el cas de Catalunya, és el vehicle de la producció cultural i una de les manifestacions més característiques de la seva personalitat cultural i nacional. Per arribar a la seva «normalitat», es necessita que s'afavoreixi l'ús de la llengua catalana, defensar-ne la unitat com a llengua parlada arreu dels Països Catalans i promoure'n el reconeixement exterior tant a l'Estat espanyol com a la Unió Europea. Per això calen dos elements fonamentals: unes polítiques públiques que compensin els desequilibris respecte a la llengua minoritzada i una certa afirmació lingüística dels catalanoparlants. Que tothom conegui la llengua catalana en el territori que li és propi és promoure la igualtat d'oportunitats, també lingüístiques, per a tots els ciutadans de Catalunya.

Paraules clau: llengua, identitat, llengua catalana.

1. Conferència realitzada a l'Associació Catalana de Sociologia, el 14 de novembre de 2006, en el marc del cicle «Identitats. Debat sobre immigració».

Identidad y lengua

Resumen: El término *identidad* implica cuatro componentes: diferenciación, continuidad, conciencia y reconocimiento. Sin diferenciación no hay distinción entre uno y otro; sin continuidad no podríamos hablar de la misma persona a lo largo del tiempo; la conciencia de sí mismo permite tener una conciencia crítica y una visión específica del mundo que nos rodea, y el reconocimiento exterior de la diferencia responde a la necesidad de aceptación por parte de los otros. La lengua no es sólo una cuestión identitaria sino también cultural: una forma de mediación simbólica con la realidad y las colectividades que forma parte de la riqueza de la experiencia humana en el curso de la historia. La cultura no es sólo la lengua; en el caso de Cataluña, también es el vehículo de la producción cultural y una de las manifestaciones más características de su personalidad cultural y nacional. Para llegar a su «normalidad», la lengua catalana necesita favorecer su uso, defender su unidad como lengua hablada en cualquier parte de los Países Catalanes y promover su reconocimiento exterior tanto en el Estado español como en la Unión Europea. Por eso se necesitan dos elementos fundamentales: unas políticas públicas que compensen los desequilibrios respecto a la lengua minorizada y una cierta afirmación lingüística de los catalanohablantes. Que todo el mundo conozca la lengua catalana en el territorio que le es propio es promover la igualdad de oportunidades, también lingüísticas, para todos los ciudadanos de Cataluña.

Palabras clave: lengua, identidad, lengua catalana.

Identity and Language

Abstract: The term identity involves four components: differentiation, continuity, awareness and recognition. Without differentiation there can be no distinction between any of them; without continuity, we cannot talk about the same person over time; self-awareness allows us to have a critical awareness and specific vision of the world around us; and the external recognition of difference comes in answer to the need to be accepted by others. Language is not just about identity, it is also a cultural thing; a form of symbolic mediation with reality and groups that is part of the wealth of human experience accumulated in the course of history. Culture is not just language, although in the case of Catalonia it is the vehicle of cultural production and one of the most characteristic embodiments of its cultural and national personality. To attain “normality”, the use of Catalan language must be fostered, its unity as a language of the Catalan-speaking areas must be defended and its recognition in Spain and the European Union promoted. To this end, there are two fundamental elements: public policies that compensate the disequilibrium with regard to the minoritised language, and a certain linguistic reassertion by Catalan speakers. Ensuring that everyone knows Catalan language in its specific territory means promoting equal

opportunities, including linguistic opportunities, for all the citizens of Catalonia.

Key words: language, identity, Catalan language.

El títol d'aquesta conferència, en un cicle sobre la identitat analitzada des de diversos punts de vista, fa suposar que el terme *identitat* ja ha estat prou tractat. De totes maneres no em puc estar d'exposar algunes consideracions sobre la qüestió, abans d'entrar directament en la seva relació amb l'altre terme: la llengua.

Com ja he tingut ocasió de comentar en altres ocasions, si analitzem el terme *identitat* veurem que implica quatre components: diferenciació, continuïtat, consciència i reconeixement.

Sense diferenciació no hi ha distinció entre l'un i l'altre, no hi ha identitat de cadascú. El diàleg perdria interès i no suposaria cap enriquiment. Però diferenciació no vol dir superioritat ni tenir drets que altres no tenen, no vol dir rebuig dels altres, ni vol dir acceptació de desigualtats. Vol dir simplement això, diferenciació.

La identitat requereix també una certa continuïtat ja que, en cas contrari, no podríem parlar de la mateixa persona al llarg del temps. Però continuïtat no vol dir immobilitat. L'evolució és un fet substancial amb el fet dels fenòmens humans.

La identitat implica tenir consciència de si mateix, justament com a existència pròpia. És allò que permet tenir una consciència crítica i una visió específica del món que ens envolta, i fugir del gregarisme, és a dir, adonar-se del jo o del nosaltres.

I com a corol·lari de la consciència de si mateix, la identitat implica el reconeixement exterior de la diferència, com dues cares que s'alimenten mútuament o dos aspectes d'una mateixa cosa; és a dir, la necessitat que els altres t'acceptin com el que ets i t'atorguin els mateixos drets que a qualsevol altre.

Un cop vist breument les particularitats del terme *identitat*, cal dir tot seguit que recentment s'ha vist utilitzat d'una manera confusional i ambigua. Per exemple, durant els darrers dos anys s'ha presentat el projecte d'un nou Estatut d'autonomia per a Catalunya com un problema identitari. Fins i tot s'ha arribat a dir que el fet que des de Catalunya es reclamés una inversió pública en infraestructures equivalent a la contribució de l'economia catalana al producte interior brut espanyol, era una reivindicació identitària. Així s'ha anat accentuant la diferència entre problemes identitàris i problemes socials i, per aquest camí, s'ha arribat a afirmar que el tema de la llengua catalana era també i per descomptat un problema identitari, que en aquest cas vol significar un problema de segon ordre.

Un altre element de debat més de fons i de llarga durada és la distinció entre identitats individuals i identitats col·lectives, que va de parió amb el debat sobre els drets individuals i els drets col·lectius. Segons la visió d'alguns antropòlegs, només existeixen les identitats individuals, construïdes amb trossets de diverses realitats col·lectives. Així, per exemple, el professor Michael Walzer² ens diu: «Sempre que la meua seguretat estigui garantida... m'identificaré amb més d'una i única tribu: seré nord-americà, jueu, habitant de la Costa Est, intel·lectual, professor..., etc.» Crec sincerament que Walzer ens escamoteja en aquesta ocasió el plantejament adequat del tema perquè la llista de les seves possibles identificacions podria continuar: aficionat al bàsquet, col·leccionista de papallones, etc., però és evident que fem una argumentació fal·laciosa quan posem al mateix nivell d'importància aquestes diverses identitats.

Les identitats culturals i nacionals, per exemple, no han afectat el desenvolupament de les persones, ni històricament ni ara, de la mateixa manera que ho poden fer les adscripcions professionals o, encara menys, les aficions particulars. El fet que Walzer sigui nord-americà té una influència identitària molt superior a altres adjectius que es pugui atribuir. L'atemptat a les Torres Bessones, per exemple, ha desvetllat i estimulat un patriotisme nacional nord-americà que cobreix i supera les diverses identitats originàries, i no cal dir professionals, dels ciutadans d'aquell país.

Entrem ara en el tema de la llengua. La llengua no és només un tema identitari. És un tema cultural, amb l'amplitud que això comporta. I segons la definició de cultura que encara fa servir la UNESCO: «La cultura ha de ser considerada com el conjunt dels trets distintius espirituals i materials, intel·lectuals i afectius que caracteritzen una societat o un grup social i que abasta, a més de les arts i les lletres, les formes de vida, les maneres de viure junts, els sistemes de valors, les tradicions i les creences.»³

El fenomen lingüístic és un fenomen en certa manera sorprenent. Per què apareixen i es consoliden diverses llengües a partir del llatí vulgar és un cert misteri de la nostra història cultural. Crec que és convenient afirmar que no són les llengües les que marquen la diferència entre els col·lectius sinó que són les diferents experiències col·lectives, codificades en funció de la relació específica que tenen amb la naturalesa i els altres membres de la col·lectivitat en un ma-

2. Michael WALZER (1998).

3. Definició d'acord amb les conclusions de la Conferència Mundial sobre les Polítiques Culturals (UNESCO, 1982).

teix territori, les que consoliden llengües diferents. Les llengües són una manera de copsar el món i acaben configurant una manera de pensar que fins i tot fa que, encara que algunes d'elles comparteixin un alfabet i formin part d'una mateixa família lingüística, siguin de difícil traducció. Tenen expressions simbòliques genuïnes i pròpies. I és precisament aquest simbolisme el que ens permet dir que cada llengua és una riquesa en si mateixa, un patrimoni que per si sol cal preservar.

En aquest sentit, el context històric i cultural en el qual la llengua catalana ha esdevingut la llengua pròpia d'un territori és un bon objecte d'anàlisi i reflexió.

Com ja hem dit, la llengua és una forma de mediació simbòlica amb la realitat i les col·lectivitats amb personalitat pròpia n'han creat una forma específica que forma part de la riquesa de l'experiència humana en el curs de la història.

Sabem que la cultura no és només la llengua però, en el cas de Catalunya, la producció cultural que té com a vehicle d'expressió la llengua catalana és una de les manifestacions més característiques de la seva personalitat cultural i nacional.

Tal com preveu el nou Estatut,⁴ els residents a Catalunya no han de tenir només el dret d'usar-la sinó el deure de conèixer-la. Es tracta de fer efectiva la reciprocitat, és a dir, que tothom tingui la possibilitat d'expressar-se en la seva llengua i no hagi de canviar per causa de la no-comprensió de l'altre, sobretot quan es tracta de la llengua pròpia del país.

En aquests moments, per arribar a la normalitat, *la llengua catalana necessita afavorir el seu ús, defensar la seva unitat com a llengua parlada arreu dels Països Catalans, i promoure el seu reconeixement exterior* tant a l'Estat espanyol com a la Unió Europea.

Segons les darreres dades estadístiques el coneixement de la llengua catalana ha anat augmentant en els darrers anys, tot i que encara no hàgim arribat a la normalitat. El problema fonamental n'és l'ús, a causa de dos fenòmens socials: la importància de les indústries culturals en la creació i difusió de la creació cultural a través de la llengua i la presència creixent i accelerada de persones immigrants que arriben al país sense saber que a Catalunya es parla una altra llengua. La normalització en l'ús requereix dos elements fonamentals: unes polítiques públiques que compensin els desequilibris de les lleis del mercat en l'àmbit cultural respecte a la llengua mino-

4. Llei orgànica 6/2006, de 19 de juliol, de reforma de l'Estatut d'autonomia de Catalunya.

ritzada; i una certa afirmació lingüística dels catalanoparlants d'origen, els quals, després de dècades i segles acostumats a prescindir de la seva llengua en l'espai públic, han de recuperar la normalitat en el seu ús. Pel que fa al primer element, la promoció de la pròpia llengua des de les institucions públiques és una pràctica molt freqüent, fins i tot en les llengües que són oficials d'un estat i que tenen una demografia més alta que la catalana. La política, les institucions públiques, sempre han intervingut en els aspectes lingüístics de la ciutadania. Vet aquí alguns exemples:

— A Puerto Rico, fa uns anys van decidir declarar el castellà llengua oficial única davant la presència dominant i el coneixement massiu per part de la població de la llengua anglesa.

— Als Estats Units, que tenen la llengua més poderosa del món, diversos estats han declarat llengua oficial l'anglès davant l'augment dels *hispanos* en el seu territori.

— A França han pres mesures de promoció de la seva llengua amb l'increment de l'ús de l'anglès com a llengua de comunicació internacional. Com reclama Pascal Lamy (que va ser comissari de comerç exterior de la Unió Europea), a *L'Europe en première ligne*, «el mètode que preconitzen els americans és invers al nostre: ells volen “enquadrar” la noció de diversitat cultural per no entorpir el desenvolupament del mercat. Nosaltres desitgem “enquadrar el mercat” a partir de valors i preceptes comuns, a fi que el desenvolupament del mercat s'esdevingui en el respecte de la diversitat cultural» (Lamy, 2002).

— A Espanya, l'Institut Cervantes, de titularitat pública, difon la llengua castellana internacionalment i la Constitució espanyola considera que conèixer-la és un deure de tots els ciutadans.

Pel que fa al segon element, és a dir, una certa «militància» lingüística dels catalanoparlants, cal fer un esforç per anar implantant allò que es podria dir un manual de bones pràctiques després de tants anys de reduir l'ús de la llengua catalana a l'espai privat i familiar. Cal tenir present que durant els anys del franquisme es produeixen dos fets que eren suficients per anorrear per sempre la nostra llengua: l'escolarització obligatòria, en ella mateixa un avenç social però que significava que tothom passava per un ensenyament de continguts culturals i de llengua castellans, i l'aparició de la televisió el 1957, que vol dir que durant vint anys totes les llars rebien els mateixos missatges i en la mateixa llengua, ja que només funcionaven les dues cadenes oficials.

Cal continuar l'esforç de recuperació tant des de l'àmbit privat com del públic i cal facilitar els instruments perquè es pugui fer efectiu, per a tota la població de Catalunya, tant els nascuts aquí com els nouvinguts, el precepte estatutari del deure de conèixer i el dret d'usar la llengua catalana, sense traumes i suposades imposicions.

Que tothom conegui la llengua catalana en el territori que li és propi, és promoure la igualtat d'oportunitats, també lingüístiques, per a tots els ciutadans de Catalunya.

Bibliografia

- LAMY, Pascal (2002). *L'Europe en première ligne*. Paris: Éditions du Seuil.
- «Lei orgànica 6/2006, de 19 de juliol, de reforma de l'Estatut d'autonomia de Catalunya». *Boletín Oficial del Estado*, núm. 172 (20 juliol 2006).
- UNESCO (1982). *Declaración de México sobre las políticas culturales* [en línia]. [Aprovada per la Conferència Mundial sobre les Polítiques Culturals. Mèxic DF: 6 d'agost de 1982]. <http://portal.unesco.org/culture/es/files/12762/11295424031mexico_sp.pdf/mexico_sp.pdf> [Consulta: 22 novembre 2008].
- WALZER, Michael (1998). *Tratado sobre la tolerancia*. Barcelona: Paidós.

